

Kristna friskolerådet

Handbok inför tillsyn i förskolan

Sven Magnusson

Utvecklingskoordinator Kristna Friskolerådet

8 oktober 2025

Bakgrund

I januari 2023 infördes ändringar i Skollagen vad gäller konfessionella inslag. Även om det fanns ett uttalat syfte att lagtolkningen skulle bli lättare, har det funnits en stor osäkerhet kring delar av regelverket. En svårighet är att skolmyndigheterna inte har gett någon vägledning och riktlinjer för hur den nya lagen ska tolkas, utan att praxis växer fram under inspektionernas gång. Att det inte finns något nationellt tillsynsorgan för förskolan, så att ansvaret i stället ligger på landets 290 kommuner, har lett till stora brister i likvärdighet och förutsägbarhet vid tillsynerna.

Inledningsvis vill vi påminna om att inspektioner är bra, och hjälper förskolor att bli bättre och att följa lagar och förordningar på ett korrekt och tydligt sätt. Att bli granskad kan alltid kännas utmanande, men stärker arbetet i längden. Inspektörernas arbete är inte lätt, så de behöver också känna att de på riktigt är välkomna och bemöts med vänlighet och respekt.

Även om skrivningarna om konfessionella inslag gjorts något tydligare genom förändringarna i skollagen från januari 2023, så är fortfarande vissa gränsdragningar svåra. Med detta vägledningsdokument vill Kristna Friskolerådet stödja förskolor genom att visa vad vi uppfattat att de kommunala inspektörerna söker efter utifrån ny lag och praxis. Vi ger också tips på hur förskolorna kan tänka och agera. Dessa råd kan förhoppningsvis ge huvudman och skolledning en hjälp i analysen av den egna verksamheten.

För att undvika stress vid en inspektion rekommenderar vi alla kristna förskolor att göra en "inspektionsövning" där man samtalar i personalgruppen kring de frågor som kan uppstå, så att förskolan har en gemensam hållning utifrån ett professionellt perspektiv.

Vi påminner också om att eventuella diskussioner kring tro och livsåskådning, eller hur lagar och förordningar är utformade, inte hör hemma vid en inspektion. Inspektörerna gör sitt jobb att granska förskolor utifrån det uppdrag de fått av riksdag och regering - ev. synpunkter på hur lagen bör vara utformad är en dialog som bör föras med politiker. Vid en inspektion är det därför viktigt att alla inblandade utgår från ett professionellt och respektfullt förhållningssätt, som inte blandar in andra aspekter än de juridiska och pedagogiska.

Här är några punkter att särskilt tänka på inför inspektion.

Frivillighet vid konfessionella inslag

I ett tidigare vägledningsdokument från Kristna Friskolerådet, om utformningen av konfessionella inslag, presenterades 2023 års ändringar i skollagen.¹ Det framkom att den tidigare distinktionen mellan aktivt och passivt deltagande är borttagen, och att barn nu måste ha en reell valmöjlighet att inte alls närvara vid konfessionella inslag. Det är vårdnadshavarna som avgör om barnen ska delta i konfessionella inslag.

- Ett bra sätt att tydliggöra att det konfessionella inslaget är något extra, som ligger utanför undervisningen, är att göra en förflyttning, t.ex. gå till ett särskilt andaktsrum eller ta fram en andaktsmatta som man sätter sig runt.
- Konfessionella inslag bör normalt inte blandas med undervisningsinslag. För att tydliggöra när de konfessionella inslagen förekommer bör de vara schemalagda.
- Lagen kräver att man anger vilka alternativa aktiviteter man erbjuder. Man kan alltså inte ange att "det löser vi om det blir aktuellt". När ni utformar alternativa "likvärdiga inslag", är vårt råd att utgå från syftet med det konfessionella inslaget, och försöka komma så nära syftet som möjligt. T.ex. kan ett alternativ till en andakt vara en högläsningstund i ett annat rum.
- Säkerställ att barn och vårdnadshavare känner till att deltagande i de konfessionella inslagen är frivilligt. Vårdnadshavare ska ha fått informationen skriftligt, där innehållet i det konfessionella inslaget samt alternativet beskrivs.

Inspektörer frågar ibland efter skriftliga bekräftelser från vårdnadshavare att de valt att deras barn ska delta, men det finns inget i lagens förarbeten som säger att det behövs. Däremot bör ni ha tydliga rutiner för att den skriftliga informationen verkligen når alla, och rutiner för hur vårdnadshavare ska meddela om barnet inte ska delta.

Inget hindrar givetvis heller att man begär in skriftlig bekräftelse från vårdnadshavare. Vårt råd är att man har rutiner för att skriftligen informera vårdnadshavare årligen om frivilligheten och alternativen.

Inga konfessionella inslag i undervisningen

Skollagen har ända sedan 2010 angett att undervisningen inte får innehålla några konfessionella inslag. Det innebär att all personal uppträder professionellt och inte låter egen livsåskådning påverka undervisningen. För de flesta kristna förskolor är detta tydligt

och väl genomreflekerat, men det är alltid nyttigt att regelbundet ha en gemensam diskussion kring vad detta innebär. Pedagoger bör alltid ha ett professionellt förhållningssätt och normalt inte ge uttryck för vad de själva tror och tycker.

Det har visat sig att många kommunala inspektörer inte reflekterat över att en förskola kan ha en mängd inslag som är kopplade till den kristna profilen utan att vara konfessionella. För att det ska räknas som konfessionellt ska det vara ett inslag av bekännande eller förkunnande karaktär. Inslag som ger kunskap om kristna högtider eller bibelberättelser är inte konfessionella, så länge de inte innehåller förkunnande delar. Här kan det finnas en pedagogisk utmaning att få inspektörerna att förstå skillnaden.

Bibelberättelser och högtider – en del av läroplansuppdraget att överföra kulturarv

En fråga som varit aktuell vid flera förskolors tillsyner är användandet av bibelberättelser i undervisningen. Att återge eller gestalta en bibelberättelse, t.ex. genom att läsa ur en barnbibel eller dramatisera berättelsen, är inte ett konfessionellt inslag, så länge det inte åtföljs av en utläggning som grundar sig på tro.

En del kommuner har ändå haft svårt att acceptera att förskolor använder sig av bibelberättelser. Inspektörer har menat att det riskerar bli en ensidig påverkan. Här är ett exempel på hur en förskola bemött sådana farhågor genom att beskriva sin syn på uppmärksammandet av högtider och användandet av bibelberättelser som en del av läroplanens uppdrag att överföra ett kulturarv.

De bibelberättelser och de traditioner som förekommer i undervisningen (av vilka en del har kristen bakgrund) är en del av vårt arbete med läroplanens uppdrag att överföra ett kulturarv från en generation till en annan. För teoretisk bakgrund hänvisas till boken "Traditionernas Didaktik" (Gleerups förlag, 2020) av Tünde Puskás och Anita Andersson. Den bygger på ett forskningsprojekt som bl.a. visar att svensk förskolepersonal i allmänhet är så osäkra angående hur de ska förhålla sig till allt som tangerar religion, att våra högtiders religiösa koppling helt förbigås. Boken är tänkt som ett hjälpmedel att förmedla ett kulturarv, men utan konfessionella inslag. Puskás/Andersson uttrycker att "ett sätt att lära barn om ett kulturarv är genom dialogisk undervisning, där traditionerna överförs genom berättande... Genom berättelser kan barn få stöd i att kunna bidra till ett ömsesidigt och kumulativt lärande. Berättelserna ska inte ge det konkreta svaret på en fråga utan fungera som ett underlag för att ge barn idéer och tankar som kan knytas ihop med eventuella erfarenheter. Ett genomtänkt

upplägg underlättar därtill att kunna ta upp svåra frågor och känsliga ämnen som till exempel existentiella frågor om liv, kärlek och död. På så sätt kan barn lära sig inte bara om utan också av kulturarvet." (sid. 96) Boken knyter an till en teoretisk modell som gör skillnad mellan att lära i, lära om och att lära av. Vår förskola arbetar med läroplansuppdraget att förmedla ett kulturarv utifrån dessa tre olika aspekter. Att lära i respektive lära om, beskrivs av Puskas/Andersson på följande sätt:

"Att lära i innebär att barnen får kunskaper genom att de socialiseras in i en viss kultur som de förväntas identifiera sig med. Uppdraget att överföra och utveckla ett kulturarv innebär därmed att förskolan är ålagd att socialisera barn i förskolans och samhällets värden, traditioner och historia, språk och kunskaper. Att lära sig i betyder med andra ord att barnen får fira, uppleva, gestalta och göra traditioner som tillhör kulturarvet de socialiseras in i." (sid 145)

"Till skillnad från att lära i innebär lära om att barnen får inblick i olika kulturer." (sid 145) Detta innebär att förskolan arbetar med "lära i" vad gäller ett traditionellt svenskt kulturarv, men också med "lära om" vad gäller andra kulturella traditioner, speciellt om de är representerade i barngruppen."

Varje barn har rätt till ett sammanhang. Högtider är i alla kulturer bärare av kollektiva berättelser. De är en viktig del i att individer blir delaktiga i ett sammanhang. Samtidigt som firandet av högtiderna bidrar till en kollektiv identitet och samhörighet, så ger dessa också redskap för att möta livets stora frågor; bl.a. om kärlek, förlåtelse, sorg, skam, godhet och ondska, förundran, medkänsla och tacksamhet. Detta gör barnen rustade för framtiden, oavsett vilken tro de har.

Barns rätt till andlig utveckling

Det kan också vara av värde att beskriva för inspektörerna hur den kristna profilen medverkar till att ge barnen den möjlighet till andlig utveckling som de enligt Barnkonventionen har rätt till. En av grundprinciperna i Barnkonventionen är Artikel 6: *"Varje barn har rätt att överleva, leva och utvecklas fysiskt, psykiskt, andligt, moraliskt och socialt."* I Sverige förbises just den andliga utvecklingen i stort sett fullständigt.

En förutsättning för att kunna utvecklas andligt är att få redskap, bland annat ett språk för andlighet. Barnet kan inte utvecklas andligt utan att få möjlighet att praktiskt utöva och utforska. I detta ingår också rätten till sitt kulturarv; att få del av kristendomens berättelser, traditioner och grundtankar.

Andra aspekter av vad som brukar räknas till den andliga utvecklingen är erfarenheten av förundran, medkänsla och tacksamhet – något som ofta beskrivs som nycklar inom forskningen kring välbefinnande och social hållbarhet.

Utsmyckningar

Skollagens förarbeten betonar att det inte är något som hindrar att det finns inslag av religiösa symboler eller dylikt i inredningen. Enligt myndigheternas bedömningar ska dessa dock då inte ha förkunnande karaktär. En tavla med texten "Gud älskar mig" lär t.ex. anses vara förkunnande.

Sånger

Sånger berörs bara som hastigast i förarbetena till skollagen. Det framgår att avgörande för bedömningen om sånger ska anses vara bekännande och/eller förkunnande är "ordalydelsen och omständigheterna när detta utförs". Detta gör ju att bedömningsgrunden är synnerligen diffus, men sånger av tydlig lovsångskaraktär lär anses vara konfessionella. Däremot bör exempelvis en sång som "Det lilla ljus jag har" inte räknas som konfessionell, även om den har en bibelbakgrund, då den är av mer allmän karaktär. Om ni använder er av liknande sånger vid icke-konfessionella samlingar, så kan det vara klokt att i ett dokument redogöra för varför ni anser att dessa sånger inte utgör konfessionella inslag, så visar ni inspektörerna att ni analyserat frågan.

Genomgång av konfessionella inslag

En del kommunala inspektörer har krävt att förskolor ska kunna visa upp en analys av undervisningen, för att visa att den inte innehåller konfessionella inslag. Detta är inget som tillsynsmyndigheten kan kräva, då det inte har stöd i några styrdokument. Det får snarare anses vara inspektörernas uppgift att påvisa vad de stöder sig på om de anser att undervisningen innehåller konfessionella inslag. Däremot kan det finnas ett värde i att göra en genomlysning av hur den kristna profilen kommer till uttryck. Nedanstående är förslag till vad en sådan genomlysning kan omfatta:

- Identifiera alla inslag i förskolan som kopplar till er kristna profil
- Bedöm vilka av dessa inslag som skulle kunna tänkas innehålla konfessionella element.
- Gör en noggrann genomgång av de inslagen, för att identifiera eventuella konfessionella inslag. (som exempel kan nämnas förskolor som tänkt att deras samlingar är icke-konfessionella, men vid en genomgång av det material de

använder insett att det innehåller förkunnelse)

- Säkerställ att all personal är medveten om vad som är konfessionella inslag och att dessa inte får förekomma i undervisningen. Informera också om vart personal ska vända sig när de blir osäkra i frågan.
- Besluta om ni vill fortsätta med de konfessionella inslag som ni identifierat. (eller om ni vill lägga till konfessionella inslag där de inte förekommit)
- Säkerställ att de konfessionella inslagen är avgränsade från andra aktiviteter, att vårdnadshavare får skriftlig information om vilka konfessionella inslag som förekommer, när de förekommer och vilka likvärdiga alternativa aktiviteter som erbjuds.

Ägar- och ledningsprövning

Det har hänt att kommuner vid sin Ägar- och ledningsprövning ifrågasatt om förskolors huvudmän har tillräcklig kompetens för sitt uppdrag. Den avgörande frågan brukar då vara vilka som ska räknas in i ägar- och ledningskretsen. Om det t.ex. är ett kyrkoråd eller en församlingsstyrelse som utgör styrelse för förskolans huvudman, så kan det finnas behov av att i sin ägarkrets lägga till andra personer, som har kompetens att driva förskola. Många har försökt lösa detta med att inrätta ett förskoleutskott under styrelsen. Vissa kommuner har dock inte velat godkänna ett förskoleutskott som ingående i ägar- och ledningskretsen. Rektor räknas inte heller dit om hen inte har fått delegerat till sig en omfattande beslutsrätt motsvarande en vd.

Skolinspektionen säger följande i sitt stödmaterial till kommunernas ägar- och ledningsprövning:

"Personer med ett bestämmande inflytande ska ingå i ägar- och ledningsprövningen. Det omfattar den verkställande direktören och andra som genom en ledande ställning eller på annat sätt har ett bestämmande inflytande över verksamheten. Det ska vara fråga om en ledande funktion på motsvarande nivå som en vd, exempelvis en förvaltare. En extern firmatecknare anses som regel vara en person med bestämmande inflytande. En annan bedömning kan behöva göras om rätten att teckna firman eller omfattningen av en fullmakt är begränsad."

Om ni för att uppfylla kraven vill visa att rektor och/eller ett förskoleutskott ska räknas in i

ägar- och ledningskretsen behöver ni därför kunna visa att dessa har ett bestämmande inflytande. Som framgår ovan bör t.ex. en omfattande firmateckningsrätt medföra att en person ska räknas in. Ni kan också i uppdragsbeskrivning och delegation, till rektor respektive förskoleutskott, tydliggöra att det finns en omfattande beslutsrätt.

I stödmaterialet kan ni läsa om vilka områden som ägar- och ledningskretsen förväntas ha insikt, samt hur insikten bedöms. Bland annat framgår att Skolinspektionen gör 5 (7) bedömningen att om personer suttit i styrelsen i tre år, så *"förmodas de ha insikt i skollagstiftning, arbetsrätt och arbetsmiljö samt de ekonomiska regelverk som gäller för aktuell associationsform"*.

Andra områden som tillsyner ofta fokuserar

Systematiskt Kvalitetsarbete

Den vanligaste orsaken till förelägganden vid förskolor gäller huvudmannens systematiska kvalitetsarbete. Skollagen slår fast att det ska finnas ett systematiskt kvalitetsarbete både på verksamhetsnivå och på huvudmannanivå. Kristna Friskolerådet anordnar en del utbildningar för att visa på hur detta kan genomföras så att det blir ett värdefullt verktyg för att utveckla verksamheten, utan att det tar orimligt mycket tid i anspråk. Det är också ett av de vanligaste områdena som de konsulter vi förmedlar anlitas inom.

Uppföljning av undervisningen

Erfarenheten är att det vid tillsyner läggs allt större vikt vid hur förskolan följer upp undervisningen och barnens utveckling. Det är en ständig balansgång hur förskolan ska utveckla rutiner för detta utan att dokumentationen slukar så mycket tid att det går ut över barnen. Varje förskola behöver ha tydliga genomtänkta rutiner för det här.

Särskilt stöd

Barn i förskolan, som av fysiska, psykiska eller andra skäl behöver särskilt stöd i sin utveckling, ska ges det stöd som deras speciella behov kräver. Hur detta ska organiseras är upp till varje förskola, men följande rutiner behöver fungera:

- Hur barns behov av särskilt stöd fångas upp och anmäls till rektor
- Hur barns stödbehov utreds och analyseras

- Rektors beslut om stödinsatser
- Dokumentation, uppföljning och utvärdering av stödinsatserna

”Fel frågor”

Det är inte ovanligt att de kommunala inspektörerna också har ett ansvar för de kommunala förskolorna, vilket kan vara en orsak till att de ibland har synpunkter på frågor som egentligen ligger utanför deras tillsynsuppdrag. (Det kan t.ex. gälla hur förskolan ska utforma stöd till barn med särskilda behov.) Om ni är undrande över frågor eller påståenden från inspektörerna, kan ni vänligt efterfråga vilka skrivningar i förskolans styrdokument (skollag, läroplan, andra författningar) som de utgår från. Det händer att inspektörer ställer frågor om personalens kyrkotillhörighet. Generellt så avråder vi alla från att svara på frågor om personlig tro och ev. församlingstillhörighet. Det är privata frågor som ligger utanför tillsynsmyndighetens mandat att undersöka. Svaren ska utgå från vad som ligger inom förskolans ram, hur förskola och pedagoger hanterar utbildning och undervisning utifrån ett professionellt förhållningssätt.

Behov av råd och stöd

Om ni har behov av initiala råd och stöd i arbetet med att förbereda er för tillsyn, så får ni gärna kontakta Kristna Friskolerådet, så förmedlar vi kontakten till personer som kan hjälpa till med de aktuella frågorna. Om ni skulle önska ett mer omfattande stöd erbjuder också Kristna Friskolerådet att förmedla kontakter med konsulter inom vårt nätverk, som via sina firmor kan stötta skolor i kvalitetsarbete, strukturer och profilfrågor.

